

Това изследване се провежда в рамките на проект RAINBOW, финансиран от Програма „Основни права и гражданство“ на ЕК. Отговорността за съдържанието на този документ се носи само от нейните автори и не отразява официално становище на Европейския съюз

© European Union, 2012

Контекстуален анализ на политиките, местните теории, данните от изследвания и проектите в училищата, свързани с хомофобията в България

„Хомофобия е термин, който се използва, за да се низове негативното отношение и чувства към лесбийки, гей. В някои случаи се използва и за негативно отношение към бисексуалните и транс-сексуалните хора, въпреки че те обикновено спадат към бифобията и трансфобията. Интерсексуалните и асексуалните хора също могат да се включат в тази група. Дефинициите се отнасят в различна степен за антипатия, презрение, предразсъдъци, отвращение и ирационален страх. Хомофобията се изразява в критичното и враждебно поведение - като дискриминация и насилие, базирано на начина, по който се възприема хомосексуалността. През 1998 година авторът, активист и водач за граждански права Корета Скот Кинг казва „Хомофобията е като расизма и анти-семитизма и други форми на фанатизъм, тъй като тя се опитва да лиши голяма група хора от човешкото в тях, да им отрече човешкостта, достойнството им и личността им“.

Сред по-често дискутираните форми са институализираната хомофобия (финансирана от религията и държавата), лесбофобията – пресечната точка на хомофобията и сексизма, насочена срещу лесбийките, и интернализирана хомофобия (или егидистонична хомофобия) - проявата на предразсъдъци, която някои хомосексуални изпитват спрямо другите хомосексуални и към самите себе си, независимо от това дали се идентифицират като ЛГБТ или не.

Две думи произлизат от хомофобия: хомофобски (пр.) и хомофоб (същ.): човек, който проявява хомофобия или се смята, че проявява такава се описва като хомофобски и е наречен хомофоб. (<http://en.wikipedia.org/wiki/Homophobia>)

В този контекст българските законодатели приеха Закон за защита срещу дискриминацията през 2004 година. Той е единственият инструмент срещу сексуалната дискриминация. През 2005 година, във връзка с приемането на Закона, законодателите учредиха Комисия за защита от дискриминацията¹, структурата, която

---

¹ Закона защита срещу дискриминацията, Член. 41.: „(1) Комисията се състои от 9 души, от които поне четирима юристи. Народното събрание избира 5 от членовете, в това число - председателя и заместник-председателя на комисията, а президентът на Република България назначава 4 от членовете на комисията.“ На практика мандатът от 5 години е изтекъл през 2010 година и до този момент 6/2011г. все още няма решение за нови членове. Това прави настоящата Комисия незаконна и решенията ѝ автоматично могат да бъдат оспорени.

трябва да гарантира Човешките права на всички застрашени хора. Законът казва: Член 4. (1) (Добавка: SG, 70/2004, в сила от 01.01.2005 г.), че всяка пряка или непряка дискриминация, основана на пол, раса, народност, етническа принадлежност, гражданство, произход, религия или вяра, образование, убеждения, политическа принадлежност, лично или обществено положение, увреждане, възраст, сексуална ориентация, семейно положение, имуществено състояние или на всякакви други признаци, установени в закон или в международен договор, по който Република България е страна, е забранена.” Това беше една сериозна стъпка към изграждането на толерантно и разбиращо общество, както и първият закон, който защитава правата на нехетеросексуалните хора в България.

През последните пет години Комисията срещу дискриминация е установила 14 случая на хора, които са били жертви на сексуална дискриминация и е препоръчала наказания за извършителите. Във връзка с работата на Комисията Българският хелзински комитет публикува доклад за 2010 година, в който за пръв път се включва информация за дискриминация, базирана на сексуална ориентация. „През 2010 година проблемите, свързани с правата на хората с различна сексуална ориентация продължиха да бъдат сериозни. От началото на 2004 година Законът за защита срещу дискриминацията обхваща дискриминацията, базирана на сексуална ориентация във всички сфери. В същото време, въпреки факта, че Член 162 и Член 164 от Наказателния кодекс определят санкции в случаите на подстрекаване към враждебност и омраза на базата на раса, националност, етнос и религия, подстрекаването към омраза и насилие срещу ЛГБТ² (лесбийки, гей, бисексуални и транс-сексуални/ трансдженър) не е включено в предписанията на Наказателния кодекс. В резултат на това престъпления, свързани с омраза, мотивирана от сексуалната ориентация или полова идентичност на човек, не се считат за криминални действия. С други думи, парадокс е, че Наказателният кодекс не обхваща престъпления, мотивирани от омраза срещу ЛГБТ, въпреки че забранява наказания, свързани с омраза, базирани на етнически произход, религия или вяра, раса и политически предпочитания.

България все още е една от страните, които не признават нито една форма на съжителство на хора от един и същ пол. Гражданският брак остава единствения юридически признат съюз между двама души, изрично дефиниран в закона като „доброволен съюз между мъж и жена”. Липсата на признаване на двойки от един и същ пол автоматично ги определя като неравнопоставени, лишавайки ги от граждански, социални и икономически права, които се дават на хетеросексуалните двойки.

През 2009 година Община Пазарджик прие Постановление за обществен ред. Чл. 14 от Постановлението забраняваше „публичната демонстрация и изразяване на сексуална и друга ориентация на обществени места”. Когато активисти оспориха този Член, Комисията за защита от дискриминация обяви на среща на 11-ти май 2010 година, че Общината е извършила пряка дискриминация на базата на сексуална ориентация и

---

² Навсякъде в текста използвам ЛГБТ - приетото съкращение за „лесбийки, гей, бисексуални и трансдженър/транссексуални”

инструктира Общината да отмени това постановление. Постановлението беше отхвърлено на първо четене от Административния съд в Пазарджик и *отменен с решение №4851/06.04.2011 на ВАС*

През годината Комисията за защита от дискриминацията е открила дискриминация във връзка с три оплаквания, подадени срещу вестниците „Уикенд“ и „Галерия“. Първата от трите процедури е завършена през май 2010 година. Оплакванията са свързани със статия, озаглавена „Срам! Гей скандал в ЦСКА“, публикувана от „Уикенд“ на 26-ти септември 2009 година. Вестникът е публикувал лични снимки на вратаря на ЦСКА, копирани от фейсбук. Комисията откри дискриминация и поиска управлението на вестника да развие и приложи правила и механизми за самоконтрол, за да не позволява дискриминация.

През юни 2010 година Галерия, главният редактор на вестника и издателят му бяха осъдени за директна дискриминация, злоупотреба и преследване и бяха глобени съответно по 2,500 лева и 2,000 лева. Освен глобата, Комисията за защита от дискриминация наложи принудителни административни мерки на издателя и отново поиска управлението да развие и приложи правила и механизми за самоконтрол, за да не позволява дискриминация. Решението беше логично, като се имат предвид трите последователни публикации в първото, второто и третото издание на вестника, като третата беше озаглавена „Педерастите се изправят срещу Галерия“ и публикувана като отговор на оплакването, подадено в НПУ след първите две публикации.

През октомври 2010 година ЦПУ глоби главния редактор и издател на Уикенд Мартин Радославов с 800 лева и препоръча журналистът, който е написал статията да се въздържа от „представяне на непотвърдени и недоказани факти и обстоятелства като фактическа истина“, както и „да не се опитва да създава стереотипи и негативни отношения към хора с не-хетеросексуална и с хомосексуална ориентация, воден само от стремеж към сензация“. Публикацията, която предизвика това беше озаглавена „Сензация! Убиецът на Белнейски хомосексуален“ и беше публикувана на 3-ти ноември, 2009 година.

Въпреки факта, че решенията по тези три случая са положителни примери, редица други твърдения и публикации остават без последици. Комисията за защита от дискриминация, етичните комитети в електронните медии и в пресата, както и Съветът за електронни медии не са достатъчно активни в случаите на проява на омраза в изказвания, базирани на сексуална ориентация.

Освен проблемите, споменати в доклада на Българския хелзински комитет, българските не-хетеросексуални граждани имат наистина сериозни проблеми, свързани с хомофобията, с речи на омраза и престъпления на базата на омраза и негативно отношение към ЛГБТ.

Освен отношението на медиите българското общество все още е свидетел на хомофобски изявления от страна на политици и обществени фигури. Например, през последните пет години лидерът на партия „Атака“, крайно дясна българска партия, която има 17 депутати в българския Парламент, казва „Границата между

хомосексуалността и педофилията е наистина много тънка”. Три български гей активисти заведоха дело срещу него (март 2006 година).

През 2008 година лидерът на Българската националистическа партия (БНС) искаше да забрани гей организациите в страната, противопостави се срещу гей парада, организиран от Българската гей организация „Джемини” и организира „Седмица на нетолерантността към хомосексуалността и педофилията в българското общество”. Първият гей парад в България беше на 28-ми юни 2008 година в София с 150 участници, които бяха атакувани с коктейли Молотов и бомби с пирони. Полицията арестува 88 неонацистки нападатели – някои бяха футболни хулигани. Благодарение на добрата работа на полицията никой не беше ранен. Лидерът на БНС беше арестуван и осъден на 6 месеца пробационен период за хулигански престъпления.

Боян Расате е член на Българския националистически съюз. Знакът на тениската казва „Бъди нетолерантен! Бъди нормален!”

Друга спорна политически фигура, която е правила обществени изявления срещу българското ЛГБТ движение е Вицепрезидента на ВМРО-БНД (Вътрешна македонска революционна организация – Българско национално движение). Сега той е общински съветник, Председател на постоянната Комисия за обществен ред и сигурност и член на постоянната Комисия за законодателство и общинска собственост. Той е един от тези, които взимат решения за прилагането на мерки за сигурност за всички събития в община София, включително и Паради на гордостта. Той заяви през 2009: „Моето лично мнение и на ВМРО е, че този парад е абсолютно ненужен и вреден за българското общество. И съм направил всичко възможно, за да убедя моите колеги от политическата група на ГЕРБ в общинския съвет...” (22-ри юни, 2009 година, Българско национално радио, „Хоризонт по обед”, водещ Ирина Недева).

Всички тези примери ни представят картината на тихата и напрегната ситуация в България. Резултатите са споменати в доклад от 2008 година на Аксиния Генчева, национален експерт по проблемите на ЛГБТ, в който тя казва, че „България е страна, където лесбийки, гей, бисексуални и транс-сексуални (ЛГБТ) граждани продължават да се изправят лице в лице с дискриминацията и изключването във всички социални сфери. Въпреки че този вид дискриминация е забранен от 1-ви януари 2004 година със

закон, в сферата на заетостта, социалното осигуряване, здравеопазването, образованието и жилищното настаняване все още продължава да съществува.”

Според същия доклад: „представителна и надеждна информация за ЛГБТ граждани в България е много ограничена”. Проблемът се задъбочава от това, че националните статистически проучвания от преброяване на населението не включват във въпросниците си информация, свързана със сексуалната ориентация на индивидите, както се препоръчва от ЕК, и няма правителствени механизми за проучване и наблюдение на проблемите на обществото.

При това статистиката за ЛГБТ е много оскъдна и се предоставя само от НПО или рядко от изследвания на Комисията за защита срещу дискриминацията и от медийни проучвания. Информация за обществени проблеми се получава най-вече от международни източници. Местните изследователи и изследователски институти твърдят, че няма интерес към това да се изследват проблемите на ЛГБТ гражданите и затова няма средства за такива проучвания.

Според доклада за ЛГБТ малцинство проблемите на ЛГБТ не се взимат предвид в никоя социална или политическа сфера, нещо, което автоматично изключва съществуването на правителствена политика и механизми, за да се наблюдава и намали неравнопоставеността.

От 2008 г. до 2011 г. четири **Гей парада** са били организирани в София.

Първият привлече 150 човека, вторият – 300, третият – 800 и последният, който беше на 18-ти юни 2011 година - около 1200 участници. Това означава, че независимо от лошото отношение и реалната заплаха от атаки, прогресът в защитата на човешките права на ЛГБТ е много голям. Тези паради бяха спонсорирани от чуждестранни посолства и неправителствени организации от България и Европа.

За първи път на третия Парад на гордостта в София партия, представена в българския парламент, направи изявление в подкрепа (Демократи за силна България, както и българската партия на „Зелените” и българската младежка социалистическа партия). Нямахме големи инциденти и полицията реагира адекватно на провокативните опити на националистите. В същото време фактът, че организаторите трябваше да платят на Софийска дирекция на вътрешните работи 4,158 лева за защита (голяма част от бюджета на събитието) е напълно неприемлив като се има предвид, че осигуряването на обществения ред е задължение на полицията.

Четвъртият Парад на гордостта в София беше на 18-ти юни 2011 година. Единствените протестиращи срещу този парад на ЛГБТ в София бяха от страна на НПО, наречена „Форум за защита на децата и семействата”, чийто протест беше отразен от българските медии като „културен”, тъй като протестиращите само раздаваха брошури, озаглавени „Митовите за хомосексуалността”.

Три от четирите Гей парада бяха анатемосани от **Българската православна църква**. За първия парад църквата каза, че „Такива публични събития поощряват неморалност и се опитват да заменят дългогодишни семейни ценности”. Вторият парад беше

заклеймен от пловдивския Митрополит Николай по време на служба като проява на грях и порочност. През 2010 година Светият Синод заклейми гей парада. Синодът, духовенството и православните християни – членове на Българската православна църква - силно се противопоставиха на тази „публична, рязка и срамна демонстрация на греха на Содом, която нарушава правата им“. Те казаха още, че „Тя ще има пагубни последици за физическото и духовното здраве на хората и ще разруши традиционните ценности на българите, както и ще представлява изкушение за децата и младежите“.

След това Църквата призова Общината да забрани „събиранията“, заявявайки, че гражданите не бива да участват в тази отвратителна разруха. Върховното управляващо звено на Църквата също подкани родителите да предпазят децата си от това да станат свидетели на събитието, което осквернява „достойнството на човека, важноста на семейната любов между мъжа и жената и устоите на морала“. (<http://www.monitor.bg/article?id=249367>).

Всички хомофобски изявления от страна на български политици, на църквата и на крайно десни организации затвърждават клеймото върху ЛГБТ хората в България. Можем да открием доказателство за това в **доклада на Европейската комисия по права на човека (FRA) от 2010**: „На базата на 10-точкова ‘скала за комфортност’ (като ‘10’ означава най-комфортен), всеки беше помолен да посочи нивото си на комфортност с това ЛГБТ човек да бъде избран на най-високия политически пост. Средното за ЕС бяха 6.5 точки като с най-високи резултати бяха Швеция (8.7), Дания (8.4) и Холандия (8.2), а Румъния (3.4) и България (3.2) бяха с най-ниски резултати (...) В някои Страни членки обществените власти не са успели или не са поискали да осигурят сигурността на участниците в ЛГБТ демонстрации, застрашени от атаките на анти-демонстранти. В близките пет години такива атаки е имало в България, Чехия, Естония, Унгария, Италия, Латвия, Полша, Румъния, Словакия и Швеция. Такива инциденти често са били придружени от хомофобски обществени изявления или обидни речи. В няколко Страни членки (България, Чехия, Кипър, Унгария, Италия и Малта) призивите да се подобри ситуацията на ЛГБТ хората във връзка с техните права неотменно се посрещат с отрицателни отзиви от страна на някои политици и представители на религиозни институции или групи. В някои Страни членки ЛГБТ неправителствени организации също са се срещали с проблеми при наемане на помещения за политически или културни събития, а организатори на публични ЛГБТ дебати са имали проблеми да получат достъп до зали за културни и политически събития“.

Когато се говори за хомофобия в **образователната ни система**, е невъзможно да се отдели хомофобското отношение на обществото и да се говори само за образование. Предразсъдъците се създават в ранното детство и често са въпрос на обща култура. Например, казваме, че ромите крадат, мюсюлманите са терористи и разбира се, че хомосексуалните са грешници и правят секс с деца. Това също така е представата, която често се подхранва от повечето вестници, тъй като по този начин те печелят много. Сериозен проблем в България, свързан с хомофобията, са речите на омраза и негативното отношение към ЛГБТ хората: обикновено е нормално да прочетеш във вестника заглавия като „18 години затвор за гей, убил приятеля си“

(<http://www.monitor.bg/article?id=31720>), като в самия текст не може да се разбере дали убиеца е хомосексуален или хомосексуален е жертвата ...

Има само едно **изследване** за хомофобията в образователната система, което е проведено от Българската гей организация „Джемини“ през 2007-2008 година и което е част от проекта „Да заглушим мълчанието: случаят в моето училище“, финансиран от субсидия на Програма MATRA/KAP на холандското Министерство на външните работи. Проектът е насочен към подобряването на условията в училище чрез изпълнението на проекти, подкрепящи политики срещу дискриминацията на малцинствата – етнически, на базата на сексуална ориентация и увреждане.

Според това изследване ЛГБТ младежите в училище са подложени на дискриминация и тормоз (изследване за нивото и естеството на дискриминацията, базирана на сексуална ориентация, пол и етнически произход, проведено сред 181 ученици между 9-ти и 12-ти клас БГО „Джемини“ 2007 – 2008 г. (<http://www.bgogemini.org/bg/school/resultati.html>).

Според данните, учебната програма до голяма степен е базирана на половото разделение и налага тежки хетеро-нормативни и сексистки роли на мъжете и жените. Изследването показва, че 70% от ЛГБТ учениците, участници в изследването, напускат училище или пропускат часове, заради системен тормоз и 50% са правили опити за самоубийство след такава злоупотреба. Не се споменава за реакция или взети мерки от страна на Министерство на образованието или друга държавна агенция срещу тенденциите в училище.

Докладът също така призовава за ясни показатели за дискриминацията и тормоза на ЛГБТ в образователната система, на базата на които може да се приеме, че такава хомофобска атмосфера води до ниски нива на академична подготовка и липса на опит и социални умения у децата и ЛГБТ подрастващите, което ги прави по-уязвими от техните връстници на пазара на труда.

Учениците имат по-толерантно отношение към лесбийките, отколкото към мъжете гей. На въпроса какво биха направили, ако им се струва, че техен съученик е гей, 26.5% от запитаните отбелязват, че това е "си е лично негов проблем." 22.7% от отговорилите биха го защитили, в случай, че последиците не биха ги засегнали директно. 17.7% в същата ситуация биха изразили само съчувствие, без да предприемат каквито и да било други действия, 3.3% са посочили, че ще му се подиграват като „всички останали“.

От запитаните 181 ученика от IX до XII клас 14.4% определено не биха искали да имат гей приятели. От отговорилите 87.7% се идентифицират като хетеросексуални, 10.5% като бисексуални, докато 1.8% са заявили, че са хомосексуални. Данните са от 4 училища в София.

Прегледът на осем учебника за ученици в гимназията показва, че твърде кратко се обсъждат сексуалната ориентация, пола, полова идентичност и правата на малцинствата.

Базирайки се на проекта, са направени следните препоръки от страна на ILGA³ в рамките на Общия периодичен доклад на Обединените нации за проблемите с човешките права на лесбийките, гей, бисексуалните и транс-сексуалните в България, в частност отправени от Аксиния Генчева, национален експерт в българското Правителство:

- да се организират кампании за увеличаване на осведомеността, насочени към обществеността, за борба с предразсъдъците, които стоят в основата на насилието, свързано със сексуалната ориентация или половата идентичност;
- да се подсури езика на медиите да бъде недискриминиращ във връзка със сексуалната ориентация и половата идентичност и речи, изразяващи омраза, мотивирани от хомофобия и трансфобия да не бъдат оставяни ненаказани;
- да се убедим, че образованието е насочено към развиване на личността, талантите и умствените и физическите способности на всеки ученик в пълния им потенциал и да се посрещнат нуждите на учениците с всякаква сексуална ориентация и полова идентичност;
- да се вземат активни и подходящи мерки за справяне с тормоза и дискриминацията в училище;
- да се убедим, че българското законодателство и политики разпознават различните форми на семейство;
- да се вземат всички необходими правни, административни и други мерки, за да се осигури не дискриминирането, базирана на сексуална ориентация, към всяко семейство.

---

³ Международна асоциация на гей, лесбийките, транс и интра сескуалните, на англ. IGLA - INTERNATIONAL LESBIAN, GAY, BISEXUAL, TRANS AND INTERSEX ASSOCIATION

Интервю с представители на образователната система

1. Въведение

По време на теренната работа са събрани данни от представители на училищната система, свързани с отношението и стереотипите, които се асоциират с хомосексуалността на всички нива в училище. Две държавни и едно частно училище (с начални и средни класове).

Теренната работа е извършена в София, като се проведеха 11 интервюта, както следва:

Образователна степен в училището	Директори	Учители/педагогически съветници
Начална (6-11 г.)	1	3
Основна (11-15 г.)	1	2
Гимназиална (15-18г.)	1	3

2. Основните проблеми

2.1. Училищна политика

Хомофобията не е проблем, който се решава активно в училищата, където са проведени интервютата. Всички отговорили посочват, че има мълчание в училищата по въпроса за сексуалността и проблемите на ЛГБТ.

Повечето от запитаните професионалисти правят мигновена асоциация със сексуалното образование, когато чуят думата „хомофобия“ и/или „хомосексуалност“.

Една от причините е, че училищната програма не включва нито един предмет или час, посветен на този проблем. Представянето на темата и въвличането в дискусия за хомосексуалността и толерантността към различията зависи от личността на учителя и неговите разбирания. В основното и средното училище /възраст 11-18 години/ обикновено това се прави по време на предмет, наречен „Психология и етика“, в който има тема посветена на Любовта, като основният акцент е върху сексуалните различия и болестите, които се предават по полов път. Друг предмет, който се използва за предизвикване на дискусия върху хомофобията е „Свят и личност“, като в учебника предложените теми са „1. Сексуални различия; 2. Любовта между мъжа и жената“ и някои проблеми, свързани с правата на малцинствата по принцип или с фокус върху етническите малцинства.

Друга възможност, която би могла да се използва на теория от учителите за започване на дискусия върху хомофобията и толерантността е Часът на класия⁴. Отново, това се случва основно в по-горните класове /възраст 15-18 години/ и зависи единствено от разбирането на учителя по въпроса.

Имайки предвид това, отговорът на всички запитани, че публикациите и училищните политики не споменават автори гей или лесбийки, изглежда логичен.

Нито един от интервюираните не посочва, че получава насочващи /препоръчителни/ материали, свързани с хомофобията. Директорите не намират за необходимо да дават каквито и да било насоки на учителите във връзка с това.

В същото време всички отговорили са единодушни, че училището е мястото, където хомофобията и хомосексуалността трябва да бъдат споменати, „за да се научат децата на толерантност“.

2.2. Възприемане на проблема в училище

„Изглежда, че няма дебат“ отговори педагогически съветник в гимназия, включваща и основно училище, когато беше попитан „Какво обсъждат учителите във връзка с ЛГБТ ученици и проблемите им в училищния контекст?“.

Тъй като това е проблем, който не се дискутира много в училище, когато се говори за стереотипите, свързани с хомосексуалността, персоналът обикновено асоциира

---

⁴ Член 90, параграф 4 от Правилника за изпълнение на Закона за образованието гласи: „В началото на учебната година директорът определя класни ръководители за всички класове.“ Според Член 90, параграф 5 класният ръководител организира час на класа, извънкласни занимания с учениците и води задължителен архив на класа“. „Часът на класа е включен в седмичната програма на класовете извън броя на задължителните часове и занимания и се изпълнява на базата на годишен план, разработен от класния заедно с учениците“.

проблема с ролите, определени от пола. По време на разговора стана ясно, че на практика по-голямата част от персонала възприема хомосексуалността като нещо, което е в противоречие с общото разбиране за ролите, свързани с пола. Често учителите приписват хомосексуалност на „женствени момчета“, които са „отхвърлени, и те имат нужда от психолог“. Никой не говори за женска хомосексуалност. В същото време общата позиция на интервюираните е, че отношението към децата е като „към деца“, без да се базира на пол.

Четирима от отговорилите посочват, че ако имат ЛГБТ колега, тя/той няма да имат проблем с това, но никой от интервюираните не познава такъв човек. Общото мнение е, че по-голямата част от персонала няма проблем, ако някой е хомосексуален, но 3-ма уточняват, че „родителите се страхуват, ако има хомосексуални учители“.

В техния опит не е имало родители, които са искали този проблем да бъде обсъждан (или да не бъде) в час. Имало е само един случай на момиче в гимназията, чиято майка е казала на учителя, че няма да разреши на дъщеря си да присъства в часа, свързан с болестите, които се предават по полов път.

Осем от интервюираните професионалисти, включително и педагогическият съветник, са категорични, че не се страхуват от публично нападане по темата, но само 4-ма са говорили за хомосексуалността в час. Това за тях е било положително преживяване.

Във връзка със ситуацията на учениците, които не се съгласяват с традиционните роли, свързани с пола, интервюираните споделят, че разпознават такива ученици и обикновено ги дефинират като „женствени момчета“. Никой от отговорилите не споменава момичета, които не пасват на традиционните роли, свързани с пола. Общото усещане на учителите е, че на тези деца/ученици „се подиграват“, но никой не докладва за друг тип насилие/злоупотреба. Общото впечатление на учителите е, че тези деца се третират сравнително добре от съучениците си и от учителите.

Персоналът на училищата не намира никакви пречки в това да се осигури подкрепяща училищна среда на ЛГБТ учениците. Нещо повече, те вярват, че средата е толерантна към тези ученици, но никой не може да обясни на базата на какво има такова впечатление и какво точно се има предвид под „толерантна“.

Принципното мнение на учителите и на директорите е, че ЛГБТ учениците не бива да бъдат третирани различно и, че „не бива да обръщаме внимание на тяхната различност“. Пет от интервюираните - един начален учител, един гимназиален учител, един директор, един психолог и един педагогически съветник – са категорични, че е необходимо да започнат да включват проблемите на ЛГБТ и тези, свързани с хомофобията, още от началното училище. Това именно ще осигури благоприятна и толерантна среда към ЛГБТ учениците по-късно.

Интересно е да се спомене, че в частното училище диалогът с родителите е по-открит и родителите участват малко по-активно в училищния живот. Това само по себе си може да бъде добра основа за представянето на проблема.

За разлика от частните училища, държавните комуникират повече с родителите в началното училище, докато в по-горните нива родителите почти изцяло липсват в училищния живот.

2.3. Личен опит

Проблемите свързани с хомофобия никога не са били споменавани в час, ако следваме резултатите от проведените интервюта. Част от професионалистите (четирима) споделят, че са представили проблема за „различната сексуална ориентация“ пред учениците, „но не и за хомофобията“. Това е правено под формата на дискусия по въпроса и/или в някои случаи дискусия във връзка с някои популярни филми. Когато са запитани за примери, те посочват „Брукбек Маунтин“ и някои телевизионни сериали като „Кръцни/Срежи“ и „L Word“.

Всички запитани са се занимавали с проблема, свързан с расизма и човешките права в часовете си на всички нива в училище. Учителите се чувстват много по-удобно и подготвени да дискутират расизъм, толерантност към етнически малцинства и хора с увреждания. Основната политика е, че хората трябва да бъдат приемани каквито са. Когато са обсъждали правата на човека, никой от учителите не е включил проблема на ЛГБ хората.

Изглежда, че учителите говорят за ролите, свързани с пола по-често в началното училище, както и за дефинициите на женствено и мъжествено. Това не се счита за много важен проблем в по-горните класове. Когато говорят за това, учителите в началното училище споделят виждането, че успяват да обяснят, че „момчетата и момичетата са равни и, че трябва да си помагат“. Въпреки това, очакванията, споделени във всичките училища са, че „момичетата трябва да бъдат по-скромни и по-малко агресивни [от момчетата], тъй като това е типично за момичетата“.

Всички без изключение вярват, че е полезно и необходимо да обсъждаме разнообразието, човешките права, сексуалната ориентация и ролите, свързани с пола в училище. Един от интервюираните казва: „Това е много по-важно от другите проблеми, с които се занимаваме.“ Липсата на подготовка и информация се разпознават от специалистите като най-голямата пречка за това да се обръща повече внимание на хомофобията и проблемите на ЛГБТ. Според отговорите повечето интервюирани намират училището за подходящо място да се предоставя такава информация и само един отговаря, че това трябва да се повери в ръцете на друг, като „външна [специализирана] услуга за ЛГБТ ученици“.

Обща реакция на всички интервюирани е, че те **биха** се чувствали комфортно да говорят за сексуална ориентация и хомофобия с учениците си, ако им се осигури някаква подготовка и материали по темата. Важно е да се спомене, че интервютата са

проведени един месец преди четвъртия Гей парад в София, време на интензивна публична дискусия и дебати по темата за хомофобията и хомосексуалността. Може да се каже, че готовността на персонала да представи проблема в училище в повечето случаи е по-скоро определена от социалната действителност в момента, отколкото от съзнателно дефинираната нужда за това от страна на интервюираните.

В същото време, тъй като няма практика за повдигане на темата за хомосексуалност в училище, истината е, че самите учители се чувстват неподготвени за нея. Поставена в още по-широк контекст, темата за сексуалността все още се счита за личен проблем в България.

По-голямата част от интервюираните не могат да си спомнят нито един пример от книги, филми или събития, свързани с темата за хомосексуалността и хомофобията, които биха препоръчали/предложили на ученици или родители.

Когато става дума за личното ниво на приемане на хомосексуалността, един от запитаните казва „струва ми се странно, не ми харесва близките ми да са такива...“, един е без мнение, една от запитаните отговаря, че не дели хората по такъв принцип, а всички останали твърдят, че приемат хомосексуалността и уважават правата на ЛГБТ хората.

По-голямата част от представителите на училищния персонал не се дефинират като обвързани с който и да било от проблемите на ЛГБТ.

2.4. Тормос

Всички интервюирани са категорични, че в техните училища няма тормос, базиран на сексуална ориентация. Няма признаци за хомофобичен тормос, разпознати от персонала. Въпреки че няколко от учителите посочват, че има тормос на деца, които се възприемат като „различни“, този тормос няма нищо общо с хомофобия. Няма данни за хомофобски тормос в училищата, където са проведени интервютата. Учениците се насъчават да докладват за всякакъв вид тормос, но е рядкост да се случи такова нещо, според учителите. Няма специален регистър за инцидентите.

Споделено мнение е, че няма възраст, която може да се фиксира като начална във връзка с тормоса. Впечатлението на учителите е, че има форми на тормос на всяка възраст.

Обиждането е нещо нормално по време на всички нива на обучение. Най-често използваните обиди са „педераст“, „женчо“ и „педал⁵“. Стана ясно, че децата в

---

⁵ „pedal“ на български „педал“ е дума, която се използва, за да се обиди мъж с хомосексуална ориентация. Думата е близка до „педераст“ /bg/= faggot

началното училище използват тези думи, защото знаят, че обиждат, но не знаят какво е значението им. Често изглежда, че децата се обиждат, ако някой ги нарече „циганин“ и не реагират, когато някой ги нарече „педераст“. В случая на малки деца учителите обикновено обясняват, че това са обидни думи и че другите не бива да се обиждат. Когато става дума за по-големи деца, те се привикват за „индивидуални разговори“ или се пращат при училищния психолог, който трябва да се справи с проблема.

Всички са съгласни, че не знаят особено много за това как да се справят с хомофобския език. Типичната реакция е да се направи забележка и да се спре ученика, което не включва никакви обяснения за проблема и/или защо такова отношение е погрешно. Има съгласие по въпроса, че учителите трябва да реагират, когато чуят или станат свидетели на хомофобичен и/или расистки език, въпреки че често им липсват идеи и способности да го направят. Всички са единодушни, че е част от техните задължения да предотвратят хомофобското мислене и отношение.

2.5. Подкрепящи материали

Никой от интервюираните не е осведомен и не е чувал за проект в училище, който цели да се справи с проблемите, свързани с хомосексуалността/хомофобията/половите ролите⁶.

Всеобщото мнение е, че училищните учебници определено са хетеро-нормативни и учат на стереотипи свързани с пола като представят жените като слабия пол. Хомофобията и/или хомосексуалността не са представени в учебниците изобщо.

Интервюираните проявяват готовност и желание да използват аудио-визуални методи, за да представят проблема за хомофобията и хомосексуалността пред техните класове, въпреки че не са наясно в кои часове би могло да се направи това. Те имат желание да участват в тестването на такива материали.

3. Препоръки

Всички разпознават важността на участието на родителите в процеса на представяне на проблема свързан с хомофобията и хомосексуалността и в тестването на помагалото.

---

⁶ Имало е един проект „Да заглушим мълчанието – случаят в моето училище.“ Изпълнен е през 2008 година с цел да се подобри обстановката в училище като се моделира анти-дискриминиращо и анти-хомофобично отношение в училище. Училището, обвързано с проекта ще бъде поканено за фокус-групите.

Нужно е обучение/подготовка на учителите не само за тестването на помагалото, но и за общото представяне на проблема.

Има предложение да се организират фокус-групи по проблема с родители и с учители.

Доклад от фокус-групите в България

1. Въведение

Целта:

- Да се събере информация за стереотипите и да се предостави обучение за проблемите на ЛГБТ в училищата

Резултатите имат за цел да разкрият начини за справяне с проблемите, свързани със сексуалната идентичност и хомофобията в училище (чрез обсъждане на възможни помагала и методи, насочени към деца и младежи на различна възраст), така че да се изправим лице в лице със стереотипите и да ги оспорим с помощта на образователни способности.

За целите на изследването проблемите, дискутирани с участниците, са разделени на отделни теми като:

- Чия отговорност в обществото е да се справя с проблемите на ЛГБТ ?
- Съществуващите образователни материали и учебници
- Ниво на осъзнаване от страна на учениците на сексуалното разнообразие и проблемите на ЛГБТ
- Има ли място в училище за обучение свързано с проблемите на ЛГБТ (сексуална ориентация, разнообразие, уважение, идентичност, права)?
- На каква възраст учениците могат да започнат да получават такова образование? Кой би могъл да провежда такива уроци за правата на ЛГБТ и за полова идентичност? Как би могла да се представи тази тема и как би могло да се подходи към нея?
- Устен хомофобичен тормоз

Условия, при които е проведено изследването

Време: юли - декември 2011

Място: София град

Брой фокус групи: 3 – една за всяко ниво на образование (начално, основно, средно училище)

Брой участници: 25

Важно е да се каже, че фокус-групите са втората фаза на проучването на стереотипите и тази фаза се предхожда от индивидуални интервюта с представители на образователната система – директори на училища, учители, психолози в училища, педагогически съветници и т.н. Въпреки че желанието да се дискутира проблема и това, че демонстрираният интерес беше сравнително висок, не можем да кажем същото относно интересът на същите хора към за участие в по-широк формат като фокус-група.

За да има участие във фокус-групите и в предвидените дейности по проекта за в бъдеще, някои от училищата, към които се обърнахме, поискаха подкрепящо писмо от Министерство на образованието, младежта и науката. Такова писмо беше получено и в него се казваше, че участието в настоящия изследователски проект е „...проблем, който трябва да се реши от директорите на училищата и със съгласието на родителите, след като са запознати с методите на провеждане на изследването и с очакваните специфични ползи от него”.

Този документ се оказва важен за изпълнението на фокус-групите и изглежда, че имаше двоен ефект. Някои от участниците приеха твърденията в писмото като „упълномощение” и се успокоиха, че не правят нещо, което официално не е одобрено. Друга част го приеха като „делегиране на отговорност и свобода на решение и действие”, което накара някои институции да се почувстват „несигурни да вземат такова решение”.

В крайна сметка, за целите на изследването и навременното изпълнение на проекта, първата група от представители на средни училища беше организирана като неофициална фокус-група от професионалисти, работещи с деца в гимназиите.

Другите две групи, насочени към началното и основното училище бяха организирани в държавни училища с одобрението на директорите.

Трите фокус-групи бяха проведени с участието на училищни професионалисти /учители, училищни психолози, педагогически съветници/ и представители на изследователския екип на ИСДП.

Представителите на училищата не успяха да организират участието на родителите. Обяснението за това може да бъде търсено във факта, че няма близки взаимоотношения на доверие между училището и родителите. Това е извод от проведените интервюта, които се доказва и сега.

Представители на родителски групи бяха включени в неофициалните фокус групи /2/.

Всички твърдения, включени в доклада, трябва да се възприемат като индивидуални и да се има предвид, че те не представляват официалната позиция на нито едно от училищата.

2. Резултати

Видна е реакцията по проблема, свързана с това **Кой носи отговорността за справяне с ЛГБТ въпросите в обществото и Училището място ли е, където трябва да с работи с тези проблеми**, на участниците от началното и основното училище е, че проблемите на ЛГБТ и въпросите на сексуалността са отговорност на семейството. Участниците изразиха ясно мнение, че училището има отговорност да предостави грамотност и образование в рамките на научното знание и възпитание в морални ценности и норми. Всички споделят, че очакванията от Училището като институция са много големи и те не биха могли да отговорят на всички тях. Съществува твърдото мнение, че семействата избягват своята отговорност /като и сексуалното образование/ и се опитват да я прехвърлят на училището.

От друга страна, представителите на средното училище вярват, че училището може да бъде място, където да се обсъждат и да се информира за проблемите на ЛГБТ и, че понякога учениците са тези, които искат да има такива „разговори”. Споделянето на тази позиция „не означава, че семействата са освободени от отговорността да образуват децата си и да им предоставят сексуална култура”.

Двамата Родители подчертаха нуждата от споделена отговорност в образованието на децата, включително и сексуалното образование. Друг аргумент в полза на това е фактът, че децата на практика прекарват половината от времето си в училище, но в същото време родителите не могат да дадат точен отговор на това дали училището е място за дебат по проблемите на ЛГБТ.

Двете мнения са много сходни, което донякъде може да обясни липсата на позиция по въпроса **„Издателите на учебници имат ли споделена отговорност във връзка с проблема?”**. Обща позиция е, че учебниците трябва да се фокусират върху „изучаване на материала, вместо върху сексуалните аспекти. Друг проблем, който е специфичен за България е, че често за преподаването на един предмет в един клас има няколко учебника от различни издателства /съответно автори/, които се ползват в различни училища. Това често води до голямо объркване в началото на учебната година, свързано с това да се определи кой от учебниците и според какъв критерий избере и да се използва в съответното училище.

Участниците във всичките 3 фокус-групи единодушно смятат, че **съществуващите образователни материали и учебници** не отразяват **разнообразието на семействата и на половата идентичности**. Всички намират съществуващите учебници за хетеронормативни и вярват, че те трябва да останат такива. Това изказване силно кореспондира с общото мнение, че българското общество „все още е

много консервативно” и, че „сексуалните въпроси са отговорност на семействата и/или на който и да било друг извън училище”.

Родителите, доколкото имат наблюдения върху учебниците, не намират, че те отразяват разнообразието и половата идентичност. Споделено е виждането, че този проблем трябва да се представи в отделен, специализиран учебник/помагало и не бива да се смесва с други предмети.

Нито един от учебниците не включва проблема, свързан с половата идентичност или нещо различно от хетеростереотипите или половите модели и роли. Зависи **само** от учителя дали ще обърне внимание на този въпрос, ако намира това за нужно. В повечето случаи това се случва в часовете по литература или история, в които учениците често задават въпроси за личния живот на обсъжданите личности. **Това означава, че учителите трябва да могат да разчитат на личните си знания, опит и отношение. Много малка част от тях, най-вече в средното училище, се чувстват готови и комфортно да се изправят лице в лице с такава дискусия.**

Това по някакъв начин може да обясни **общата запознатост на учениците със сексуалното разнообразие и проблемите на ЛГБТ**. Тъй като те не са предмет на обсъждане в училище и „семействата рядко повдигат тези въпроси”, според професионалистите идеята на учениците за сексуалното разнообразие и проблемите на ЛГБТ се свежда до прости схеми за половете, формулирани като: „мъж като мъж” и „момичета като другите момичета”. Идеята на учениците за сексуалността, джандър идентичността и ЛГБТ се формира основно от масовата култура – филми, списания, книги, музикални звезди и личен опит по принцип.

И в трите групи дискусията за познанията на учениците се трансформира в дискусия за познанията на учителите по тези въпроси.

Прави впечатление, че нито един от участниците не говори или обръща внимание, или дори използва думата **транссексуален**. Учителите „имат представа за гей и лесбийките, за „би-тата”, но транс-сексуалните са нещо различно”. По време на дебата за запознатостта с проблема стана ясно, че почти не се прави разлика между концепциите за идентичност и сексуална ориентация.

Крайното заключение, споделено от участниците, в трите групи е представено от този цитат на учител от основното училище: „Ние всички, и учители и ученици, не знаем достатъчно, но понякога учениците знаят много повече от нас...”

Когато става дума за въпроса **има ли място в училище за образование, свързано с въпросите на ЛГБТ** (сексуална ориентация, разнообразие, уважение, права), участниците са единодушни в позицията си, че няма строго определено място или предмет в училищната програма, предназначени за тези проблеми. Основно в средното училище учителите намират възможност в така наречения „час на класния” или „споменават темата” в часовете по психология и философия или по литература и история. Има различия в началното и в основното училище, където учителите „не

намират за необходимо да поставят акцент върху проблемите на ЛГБТ”, но „биха реагирани/дискутирали проблема само, ако учениците попитат за него”.

Отново тези реакции идват да покажат, че училищата не са прието място за дискусии и все още има нужда да се дебатират дали ЛГБТ и сексуалността по принцип трябва да бъдат част от училищното обучение или не. Досега не е достигнато до единодушна позиция.

Родителите, от друга страна, също не са категорични дали трябва да бъде част от училищната програма или не. Те са по-склонни да вярват, че „колкото повече говорим за това, толкова повече интерес ще предизвикаме у децата, което не е хубаво”. На практика основната позиция е, че училището е място, където се учи, а не където се „говори за секс” по по-различен начин от този да се предоставя информация за болести, предавани по полов път и за превенция на нежелана бременност.

В този контекст, когато ги накарахме **да си представят какво би било да предоставят сексуално обучение и обучение, свързано с правата в училище**, участниците в трите групи демонстрираха различни реакции. Групите от началното и основното училище показаха донякъде несъгласие с концепцията, но и двете се съгласиха, че „ако трябва да провеждаме такова обучение, трябва да бъде след 4-ти клас /това означава на възраст 10-11 години/, *така че поне да пожалим децата дотогава*”.

Групите от началното и основното училище показаха силна разтревоженост по време на този дебат. Причина за нея са няколко фактора. Първо, че не вярват, че сексуалността и правата на ЛГБТ са предмет на училищно образование/внимание, а по-скоро на семейно. Друго убеждение на учителите е, че образованието, свързано със сексуалността и в частност с проблемите на ЛГБТ „би могло да предизвика ранни сексуални контакти и може да повлияе върху сексуалната ориентация на учениците /което означава „да ги накара да станат хомосексуални”/.

За разлика от първите две групи, по-голямата част от професионалистите от средното училище вярват, че образованието, свързано със сексуалността /включително джендър идентичност, права и ЛГБТ/, може да започне в ранна възраст стига да се представи по начин, съобразен с възрастта на учениците. Част от участниците се опитват да представят тези проблеми в техните часове, но това все още зависи конкретно от личността на учителя и не е училищен приоритет или политика.

Заедно с тези притеснения всички участници /включително и представителите на средното училище/ споделят, че не се чувстват подготвени да представят такава тема и да я обсъждат с учениците. Някои от участниците изразяват мнението, че „са консервативни хора в консервативно общество и са представители на консервативна институция”. Тази ситуация превръща представянето на проблемите на ЛГБТ в училище в предизвикателство, за което не са подготвени изобщо. Участниците по-скоро предпочитат да имат външни лектори, които са запознати с тематиката и могат да я представят по подходящ начин. Всъщност идеята е, че такъв професионалист трябва да бъде „сексолог”.

Всички са съгласни, че би било по-подходящо и в сферата на компетенцията им, „да говорят за правата по принцип”, „за етническото и културно разнообразие”, отколкото да се фокусират и да поставят акцент върху хомо/сексуалността.

Въпреки това, представяйки си процеса на преподаване на толерантност в училище, всички участници са единодушни, че имат нужда от съвременни обучителни платформи, които се дефинират като: „аудио-визуални, филми, модели на репродуктивната система на човека, ролеви игри”.

Представителите на средното училище споделят, че използват популярни филми за дискусиите по време на „часа на класния” и дефинират този метод като „най-близкия до учениците”. Трябва да се отбележи, че тези инициативи са по-практични.

Тук трябва да се спомене също, че **ниито един от участниците не разпознава хомофобията като важен проблем в училище**, който се нуждае от специално внимание. Повечето от участниците намират за по-интересен проблема с етническата толерантност и агресията в училище като цяло.

Когато става дума за емоционален тормоз като хомофобска проява, впечатлението варира в различните групи. Представителите на началното и основното училище споделят, че „обиждането е нещо нормално, но е далеч от това да се приема като тормоз”.

Участниците разпознават като най-често използваните обиди „педал”, „женчо” и „мръсник”. Общото впечатление е, че децата ползват тези думи, знаейки, че обиждат. Те знаят, че тези думи са обидни, но не наблягат на значението им в смисъл на „хомосексуален”. Това не означава, че не са наясно със значението на думата. Пример за това е следният разговор: „А: Тъп педал!” – Б: Знаеш ли какво означава това? – А: Мъж, който харесва други мъже”.

Според участниците такива обиди се използват „повече като изрази, отколкото като насочени съобщения със съдържание хомосексуален”. Може би заради това те смятат, че ученикът не се чувства „наистина обиден”.

Ситуацията е малко по-различна в средното училище. Участниците имат впечатлението, че „някои ученици са тормозени заради тяхното странно, обикновено женствено, държание” с акцент върху него.

И в трите групи участниците са категорични, че хомофобският език е голяма рядкост в училище и единодушно вярват, че не може да се счита за тормоз.

В редките случаи, когато учителите се изправят срещу такава ситуация в училище, те реагират по стандартния и може би единствен познат начин – говорят с ученика. Подходът е обичаен и цели да предостави обяснение за това, че такова поведение не е учтиво и няма да бъде толерирано. Има липса на намерение да се обясни защо е неучтиво или да се повдигне дискусия на по-задълбочено ниво, насочена към значението на думите и връзката им с достойнството на хората и техните права.

Всеобщо мнение е, че хомофобският език е насочен най-вече към момчетата. Няма данни за момичета, които са жертва на такъв език.

3. Заключение

Темата за представяне на сексуалното различие и идентичност в образованието все още е много сложна и непопулярна. Това до голяма степен се дължи на липсата на познание и обучение за учителите от една страна и на ниският праг на толерантност към сексуалното разнообразие, предизвикан от крайно хетеро-нормативно общество, от друга. Часовете, отделени за сексуално образование, се фокусират основно върху репродуктивната система, болестите, предавани по полов път, контрацептивите, но не и върху идентичността и ориентацията. Рядкост са случаите, в които сексуалната ориентация е дискутирана и когато това се случва, основно се дължи на личността и начина на възприемане на нещата от страна на учителя. Транс-сексуалността почти не се появява като тема в разговорите и уроците. Тази среда – среда, в която не се говори за различията, до голяма степен се дължи на широко разпространеното убеждение, че ако говорим за секс и сексуално различие като цяло, това ще насърчи децата към ранна сексуална активност и „грешна сексуална ориентация“. В този смисъл неговоренето се счита за защитния механизъм, който предпазва децата от това да излязат от нормата и от хетеросексуалността /такава книга наскоро излезе на българския пазар и тя се казва Наръчник за родители за предпазване от хомосексуалност” от д-р Джоузеф Николози и Линда Николози/.

Въпреки че младежите са по-информирани и информирани от по-рано, това не се взема предвид от образователната система и не е отразено чрез никакви промени в нея.

Общи бележки за положението в страната

Законодателство

През последните години са направени много промени в законодателството, свързани с дискриминацията, базирана на сексуална ориентация. Най-големият успех е приемането на Закона за защита срещу дискриминация от 2004 година.

Политика

Прякото представителство в политиката на ЛГБТ хора все още е липсващата нишка, тъй като няма политици, които официално са разкрили пред обществеността хомосексуалността си. Информираността на обществото, базирана на изявления в медиите и на слухове за това, че някои политици са с хомосексуална ориентация, само подкрепя вече съществуващата представа, че хомосексуалността е нещо, което трябва да се пази в тайна, и което е инструмент за манипулиране на политиците.

Работно място

Не са много хората, които не крият сексуалната си ориентация на работното място, което обяснява по-малкия брой случаи на открита дискриминация на фона на индиректната дискриминация на работното място.

НПО

Представянето на ЛГБТ общността в публичното пространство до 2003 година се правеше от една единствена организация - БГО Джемини, която имаше много противоречив образ.

От 2003 година са сформирани повече НПО, борещи се за правата на ЛГБТ, като Ресурсен център Билитис, Фондация Куиър България, Софийска гордост, гей спортни клубове като Делфин и Тангра и т.н.

Медия

Хетеронормативното състояние на обществото е отразено в медиите, но от друга страна има място за промяна на отношението, което не се използва достатъчно ефективно от ЛГБТ активистите, които основно коментират негативните преживявания, свързани с дискриминация, но не и позитивните.

Често показването на проблемите на ЛГБТ в медиите отразява начина на възприемане на нещата от страна на самия журналист, а не обективни факти от реалността в България.

Образование

Темата за представяне на сексуалните различия и идентичности в образователната система все още е много сложна и непопулярна. Това до голяма степен, от една страна, зависи от индивидуалната запознатост и обучението на обучаващите от една страна и на ниския праг на толерантност на сексуалните различия, предизвикан от крайно хетеро-нормативно общество, от друга.

Въпреки че младежите са по-информирани и от по-ранна възраст, това не се взема предвид в образователната система и не е отразено чрез конкретни промени в нея.

Здраве

В сферата на здравеопазването няма специфични здравни услуги или програми за ЛГБТ. Няма специални медицински тестове или каквито и да било медицински изследвания, насочени към нуждите на ЛГБТ хората, защото те не са признати като различни /отделна социална група с определени нужди.

Спорт

Спортът е движен основно от стереотипите, свързани с това кой спорт е мъжки или женски, и със съответната сексуална ориентация. Чудесен пример за това е, например, че за напълно неприемливо се смята футболист да бъде гей, докато ако жена е футболист, то се смята, че тя най-вероятно е лесбийка. Въпреки тези стереотипи, съществуват спортни клубове и състезания за ЛГБТ общности.

Религия

Като цяло религията най-вече се използва като подходящо оправдание за хомофобското отношение на обществото. В общи линии българското общество не е силно повлияно от религиозни догми и ценности, но когато става дума за хомосексуалност, тези догми се превръщат в основен „аргумент против“.